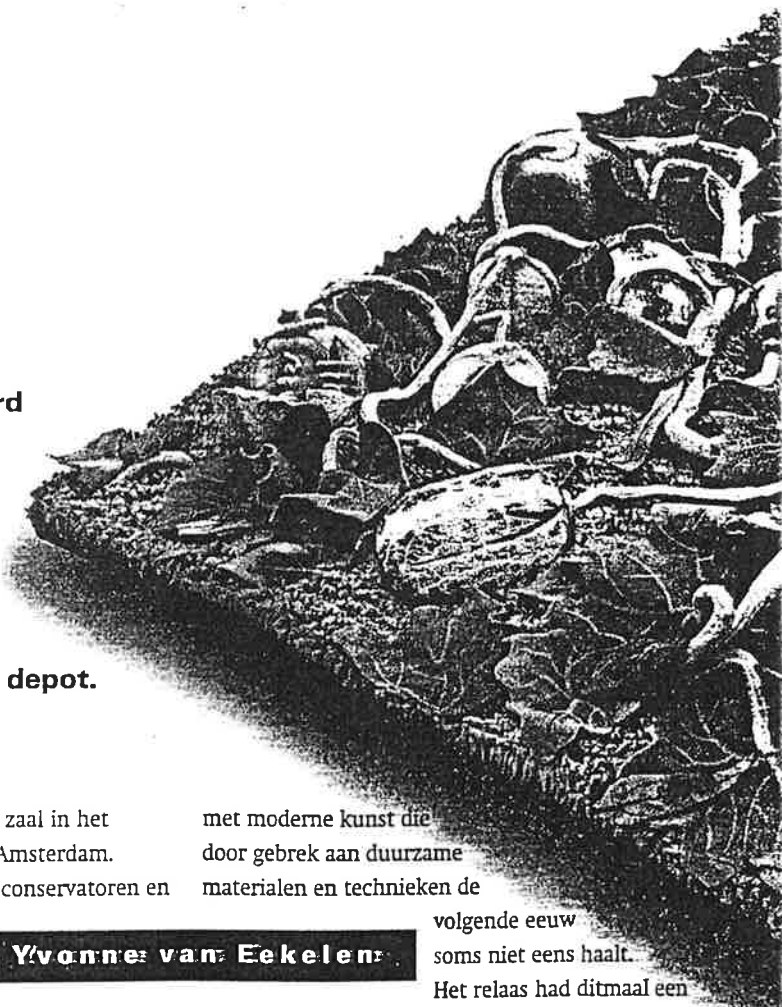

Jarenlang hebben musea zich vooral geconcentreerd op het maken van tentoonstellingen. Op zaal, de etalage van het museum, zag het er allemaal wel goed uit, maar in de depots stapelde het bezit zich op en werden de achterstanden in onderhoud steeds groter. Het nieuwe Instituut Collectie Nederland moet de museale wereld gaan ondersteunen bij 'rationeel collectiebeheer'. Geen verborgen schatten meer op donkere plekjes in het depot. Weten wat je in huis hebt en wat je ermee wilt.

Dia na dia verlichtte onlangs de statige zaal in het Koninklijk instituut voor de tropen in Amsterdam. Restauratoren, natuurwetenschappers, conservatoren en beleidsmakers uit de internationale museumwereld keken naar het verval van moderne kunst. Gadeslagen door de in hout gesneden expressieve koppen op het balkenplafond hoorden zij het relaas aan over een bijna opgegeven kunstwerk. Het was ooit een fris en kleurig stilleven met piepschuim watermeloenen van stengels en bladen op een minigrasveldje, eind jaren zestig gemaakt door de Italiaan Piero Gilardi. Al in 1973, een jaar na de aankoop door het Rotterdamse museum Boymans van Beuningen, bleek het piepschuim zijn veerkracht te verliezen en begon het langzaam te scheuren, de bladen en grassprietten braken af. De conservatoren en restauratoren die er zo af en toe in het depot naar keken, hadden hun schouders opgehaald. Jammer, maar dit werk is afgeschreven. Dat is nu eenmaal de pech

met moderne kunst die door gebrek aan duurzame materialen en technieken de

volgende eeuw soms niet eens haalt. Het relaas had ditmaal een

Yvonne van Eekelen

relatief goede afloop. Na studie door de Stichting Behoud moderne kunst bleek dat dit stilleven te redden viel, althans tijdelijk. Gilardi's werk zal uiteindelijk verpulveren, maar is na restauratie nog wel enige tijd te exposeren. Zo'n probleem zet een museum voor de vraag of het werk die kosten wel waard is en of het nog een origineel kunstwerk is als er veel zou moeten worden vervangen.

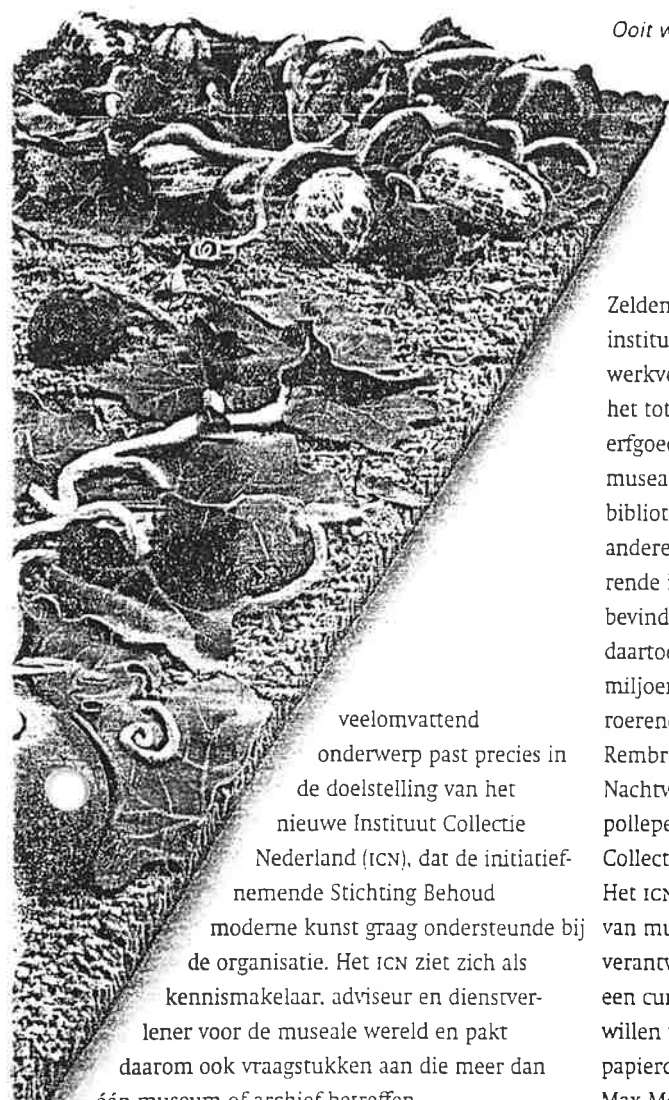
Breed werkveld

Het symposium 'Modern Art: who cares?' haakte in op tal van technische, ethische, kunsthistorische en juridische dilemma's rond de conservering van moderne kunst. Zo'n

Musea en collectie

Uitleg

NUMMER 25 • 8 • 29 oktober 1997

Ooit was dit 'minigrasveldje' van de Italiaan Piero Gilardi een fris en kleurig stilleven met piepschuim watermeloenen. Al in 1973 raakte het kunstwerk in verval. Maar het kon worden gered, zij het tijdelijk. Ooit zal het werk echter verpulveren.

veelomvattend onderwerp past precies in de doelstelling van het nieuwe Instituut Collectie Nederland (ICN), dat de initiatiefnemende Stichting Behoud moderne kunst graag ondersteunde bij de organisatie. Het ICN ziet zich als kennismakelaar, adviseur en dienstverlener voor de museale wereld en pakt daarom ook vraagstukken aan die meer dan één museum of archief betreffen.

Het instituut, sinds kort gevestigd op twee locaties in Amsterdam en een in Rijswijk, heeft op het terrein van behoud en beheer van cultureel erfgoed veel kennis in huis. Het is een fusie van wat museum- en archiefmedewerkers voorheen kenden als de Rijksdienst Beeldende Kunst in Den Haag met haar eigen collectie van ruim 170.000 kunstwerken verzameld in Rijswijk, en het Centraal Laboratorium voor onderzoek van voorwerpen van kunst en wetenschap en de opleiding restauratoren, beide in Amsterdam. Over vier jaar kan waarschijnlijk een gezamenlijke huisvesting worden betrokken aan het Museumplein; nu zitten de afdelingen door ruimtegebrek gedwongen door de stad verspreid. Het depot blijft in Rijswijk.

Zelden heeft een instituut zo'n breed werkveld; maar liefst het totale culturele erfgoed dat zich in musea, archieven, bibliotheken en andere collectiebeheerders instellingen bevindt hoort daartoe. Vele miljoenen stuks roerend goed – van Rembrandts Nachtwacht tot pollepel – tegenwoordig simpelweg samengevat als 'de Collectie Nederland'.

Het ICN krijgt daarover de meest uiteenlopende vragen: van musea die hun depot efficiënt en klimatologisch verantwoord willen inrichten en voor hun medewerkers een cursus conservering aanvragen. En van archieven die willen weten hoe ze het inktvraatprobleem in hun papiercollecties kunnen aanpakken.

Max Meijer, hoofd communicatie en informatie van het ICN: 'Stel nu dat een museum bij ons aanklopt om zijn klimaat te laten doormeten. Dan kan dat aanleiding zijn eens te gaan praten over hun totale conserveringsbeleid. Dat hoeft niet te betekenen dat ze met één probleem er nog tien andere bij krijgen. Hopelijk leidt het ertoe dat het museum structurele oplossingen aangereikt krijgt. 'We kunnen bij onze advisering niet altijd heilige huisjes sparen, want er zijn soms verschillende belangen in het geding. Zo verrichten we nu in opdracht van de Rijksuniversiteit Leiden een onderzoek naar het optimaal functioneren van de collectie van het Prentenkabinet. We proberen deze verzameling te bekijken in samenhang met andere, vergelijkbare collecties en dan kan er best een advies uitkomen waar niet iedereen blij mee is.'

FOTO'S: BART VERSTEEG

archieven moeten managen'

'Je zult op verborgen plekjes in depots geen onverwachte schatten meer aantreffen'

Het instituut is meer dan alleen vraagbaak en collectiebeheerder. Het kersverse beleidsplan maakt melding van nieuwe informatiesystemen waarmee de klanten van het ICN toegang krijgen tot internationale kennis over behoud en beheer en waar zij collectiegegevens kunnen uitwisselen. De restauratorenopleiding wordt verbreed tot een pakket van regulier onderwijs, bij- en nascholing voor de hele sector, van behoudsmedewerker tot restaurator.

Dat is allemaal niet te hoog gegrepen, meent plaatsvervangend directeur Agnes Ballestrem. 'Er is eerder sprake van een andere taakverdeling. We hebben voor onderzoek ook wat meer geld gekregen, waardoor we extra mensen op projectbasis kunnen inhuren. De fusie van de verschillende instellingen biedt ons nu de kans om taken die bij elkaar horen, zoals opleiding en onderzoek, beter met elkaar te combineren.'

Collectiemanagement

De komst van dit instituut kwam niet toevallig op een moment dat het Deltaplan Cultuurbehoud al een grote impuls had gegeven aan het behoud en beheer van het cultureel erfgoed. De Collectie Nederland is inmiddels beter geïnventariseerd, geconserveerd en waar mogelijk hersteld. Meijer: 'Het Deltaplan verschoof de aandacht rigoureuus van de museumzalen naar de kelders en bracht niet alleen achterstanden aan het licht.

De musea en archieven zijn er zich van bewust geworden dat ze hun collectie moeten gaan 'managen', wat ook steeds meer op directieniveau gebeurt. Zo maar blijven verzamelen, zoals vroeger gebeurde, kan niet meer. En geen enkel museum gelooft er meer in dat ergens op een verborgen plekje in het depot nog onverwachte schatten te vinden zijn; dat 'Van Gogh-syndroom' is verleden tijd. Collectiebeheer is weten wat je in huis hebt en wat je ermee wilt doen. Daarbij moeten er ook keuzes worden gemaakt. Selectie en het afstoten van collecties zijn thema's die aan actualiteit winnen.'

Het instituut wil daar het voortouw in nemen. Voortgaande op wat al eerder door de voormalige Rijksdienst Beeldende Kunst aan criteria is ontwikkeld voor het afstoten van museale objecten, is nu een selectieprotocol in de maak. Hoe bepaal je de waarde van een collectie. Elk museum heeft wel van die 'dode' verzamelingen die tot het depot veroordeeld zijn. Misschien zijn deze objecten elders beter op hun plaats. Maar er zijn ook collectie-onderdelen, die onherstelbaar beschadigd of in geen enkele andere instelling gewenst zijn: een immer heikel onderwerp voor deze rasverzamelaars. Dus is dit een kwestie van zorgvuldige afweging, waarbij het ICN

niet belangeloos aan de zijlijn staat. Er is immers ook nu een eigen collectie, waarin keuzes te maken zijn. Evert Rodrigo, hoofd collecties van het ICN: 'Wij hebben hier vanuit de voormalige Rijksdienst Beeldende Kunst al vele jaren ervaring mee. De werken van de Beeldende Kunstenaarsregeling moesten worden geselecteerd. Die zijn deels nog in ons bezit, en deels wordt het restant ondergebracht bij de Stichting Beeldende Kunst in Amsterdam. We zijn overigens nooit klaar met selecteren. Dagelijks moeten er afwegingen worden gemaakt, niet alleen voor de bestaande collectie maar ook voor alles wat er aan legaten en schenkingen binnenkomt.' Rodrigo ziet er geen bezwaar in dat het ICN behalve adviseur ook zelf verzamelaar is. 'Dan kunnen we dichtbij de praktijk blijven en daarin wellicht een voorbeeld geven.'

Zo wil het instituut zijn eigen 'collectiemobiliteit' verhogen; in het jaar 2000 moet zestig procent van de ICN-collectie uitgeleend zijn. Zo'n vijftienduizend langdurige bruiklenen aan rijks- of particuliere musea zullen binnenkort worden overgedragen. En experimenten moeten duidelijk maken of de opslagplaats in Rijswijk misschien nationaal depot kan worden, waar musea hun collecties tijdelijk kunnen opslaan totdat er een definitieve bestemming is gevonden. Er is onlangs een alleen voor musea en archieven toegankelijk netwerk geopend waarop zij bruikleeninformatie kunnen krijgen en hun 'winkeldochters' kunnen aanbieden. Op dit Netwerk Collectie Nederland zijn vooralsnog slechts vijftientig van de ruim achthonderd museale instellingen aangesloten. 'Het loopt niet storm', erkent Meijer.

prioriteit in de museumwereld.'

Geen reddende engelen

Rationeel collectiebeleid, veel besproken in de wandelingen van het ICN-management aan de Amsterdamse Keizersgracht, kost nu eenmaal tijd. Het instituut wil daarbij niet opdringerig zijn, maar zal zich anderzijds niet opstellen als 'u vraagt, wij draaien'. Meijer: 'Wij kiezen voor een realistische aanpak. We denken dat dit instituut juist door de samenvoeging van zoveel kennis en ervaring een meerwaarde kan hebben, maar we willen geen droombeeld creëren. We zijn geen reddende engelen, we kunnen misschien wel een handje helpen.' De presentatie van het instituut telt zwaar, want het heeft te maken met klanten die erg hechten aan hun autonomie, het wiel soms liever zelf uitvinden en een benadering van 'wij weten het wel' niet op prijs stellen. Aan de andere kant stonden de fusiepartners in het museale veld destijds bekend om hun geslotenheid of hun lang niet altijd adequate reactie op de vraag. 'Niet het vakmanschap maar de communicatie met het veld was een belangrijk punt van kritiek', aldus Manus Brinkman, directeur van de Nederlandse Museumvereniging (NMV). 'Wij verwachten van het instituut een open houding. Het moet de musea accepteren zoals ze zijn. Een houding van 'wij of zij hebben gelijk' is niet zinvol. Het instituut moet op een gelijkwaardig niveau communiceren. Als musea zien dat een bepaalde oplossing goed en nastrevenswaardig is, staan ze heel open voor allerlei veranderingen.'

FOTO: BART VERSTEEG

benadering van de problemen. Achter het bureau geleerde stukken maken heeft geen effect. Initiatieven van het instituut, zoals het Netwerk Collectie Nederland worden wel gewaardeerd. Brinkman: 'Dat de musea zich nog niet en masse aanmelden is logisch.

Collectiemobiliteit zit nog niet in het bloed. Dat is een kwestie van tijd. Aan de andere kant was de start van het netwerk niet optimaal als gevolg van de fusieproblemen van het instituut. Het grootste gevaar is dat door interne organisatorische problemen het elan wordt overschaduwd. Ik hoop dat de fusiepartners elkaar kunnen vinden en als één instituut naar buiten treden. Dan kan het een *centre of excellence* voor de museale wereld worden, want die potentie zit er in.'

Dat vindt ook Hans de Herder, die deelneemt aan verschillende werkgroepen van het instituut, en directeur van het Nationaal Fotorestauratie-atelier is. 'Wij zijn blij dat het bestaat en verwachten samenwerking vooral op het gebied van onderzoek. Het instituut heeft veel onderzoekscapaciteit en wij hebben veel restauratiekennis op het gebied van fotografie en een uitgebreid netwerk van contacten in de vakwereld. Zo kunnen we elkaar aanvullen. Het instituut zou meer op basis van tijdelijk partnership kunnen werken'.

Of het ICN de grote steun en toeverlaat van de musea zal worden of slechts een loket om af en toe wat af te halen, hangt van het instituut zelf af, meent De Herder. 'Als het zich servicegericht opstelt zou het een hele belangrijke rol kunnen spelen. De aanpak zou bedrijfsmatig moeten zijn. Als er iemand bij je aanklopt, wil hij van een probleem af. Misschien zoekt hij alleen zakjes of doosjes om objecten in te verpakken. En dan is het heel terecht dat je erop wijst dat de verpakking deel uitmaakt van een heel traject, zonder dat je de klant de les leest, wat in het verleden vaak gebeurt is.'

Net als Brinkman van de NMV benadrukt De Herder het belang van een gezamenlijke presentatie: 'Waarom zou het management de eerste jaren sjeik apart moeten gaan zitten. Het is geen goede zaak dat het instituut over drie panden verdeeld zit. Om van drie bloedgroepen er één te worden moet je makkelijk bij elkaar binnen kunnen lopen.' •

Instituut Collectie Nederland, Keizersgracht 497,
1017 DM Amsterdam. Telefoon: 020-622 11 66.

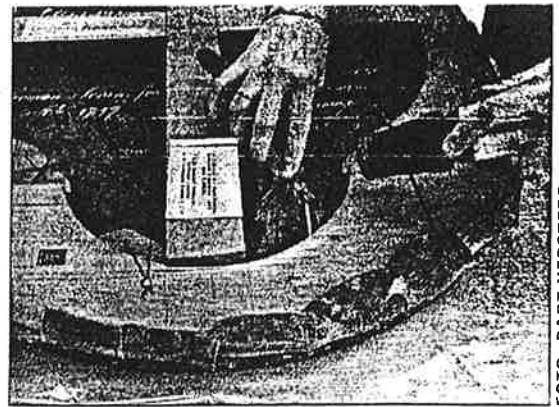

FOTO: BART VERSTEEG

Uitleg

NUMMER 25 • 11 • 29 oktober 1997